

ISSN 2313-3627
e-ISSN 2523-4978

2022
Т.15, №3-4

АГРАРНА ЕКОНОМІКА

НАУКОВИЙ ЖУРНАЛ ЛЬВІВСЬКОГО НАЦІОНАЛЬНОГО УНІВЕРСИТЕТУ ПРИРОДОКОРИСТУВАННЯ

АГРАРНА ЕКОНОМІКА

Свідоцтво про державну реєстрацію
КВ № 25175-15115 ПР від 24.06.2022 р.

Адреса редакції: ЛНУП, вул. Володимира Великого, 1, м. Дубляни
Львівського р-ну Львівської обл., 80381
Телефон: (032) 22-42-936
Електронна адреса: agroecon@ukr.net

АГРАРНА ЕКОНОМІКА
2022, Т.15, №3-4

ISSN 2313-3627

9 772313 362007 >

АГРАРНА ЕКОНОМІКА

Науковий журнал Львівського національного
університету природокористування

2022, Т.15, №3-4

Головний редактор:

Яців Ігор, д. е. н., професор, Львівський національний університет природокористування (ЛНУП)

Заступник головного редактора:

Черевко Георгій, д. е. н., професор, ЛНУП

Відповідальний секретар:

Ступень Оксана, к. е. н., доцент, ЛНУП

Члени редакційної колегії:

Агрес Оксана, к. е. н., доцент, ЛНУП;

Барвіньська-Малайовіч Анна, доктор наук, професор, Жешувський університет, Республіка Польща;

Брух Оксана, к. е. н., доцент, ЛНУП;

Гнатишин Людмила, д. е. н., професор, ЛНУП;

Гринчук Юлія, д. е. н., професор, Білоцерківський національний аграрний університет;

Грицина Оксана, к. е. н., доцент, ЛНУП;

Губені Юрій, д. е. н., професор, ЛНУП;

Калина Тетяна, д. е. н., професор, Одеська державна академія будівництва та архітектури;

Колодійчук Володимир, д. е. н., професор, Львівський національний університет ветеринарної медицини та біотехнологій імені С.З. Гжицького;

Крупа Володимир, к. е. н., доцент, ЛНУП;

Курильців Роман, д. е. н., професор, Національний університет «Львівська політехніка»;

Линдюк Андрій, к. е. н., доцент, ЛНУП;

Матвійшин Євген, д. е. н., доцент, Національний університет «Львівська політехніка»;

Нянько Віталій, к. е. н., доцент, Хмельницький національний університет

Павляк Кароліна, доктор наук, професор, Познанський університет природничих наук, Республіка Польща;

Петришин Людмила, д. е. н., доцент, Львівський національний університет імені Івана Франка;

Прокopiшин Оксана, к. е. н., доцент, ЛНУП;

Содома Руслана, к. е. н., доцент, Львівський державний університет безпеки життєдіяльності;

Стойко Наталія, к. е. н., доцент, ЛНУП;

Ступень Назар, д. е. н., доцент, Національний університет «Львівська політехніка»;

Федів Ірина, к. е. н., доцент, ЛНУП;

Хірівський Роман, к. е. н., доцент, ЛНУП;

Черевко Ірина, д. е. н., доцент, ЛНУП;

Шеленко Діана, д. е. н., професор, Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника;

Шиманьська Ельжбета Ядвіга, доктор наук, професор, Варшавський університет природничих наук, Республіка Польща.

Журнал віднесений до категорії «Б» у Переліку наукових фахових видань України (Наказ Міністерства освіти і науки України від 17.03.2020 р. № 409).

Журнал входить до міжнародних наукометричних баз і каталогів наукових видань:

Index Copernicus, ICV 2020 – 58-93; Google Scholar;

Національна бібліотека України імені В.І. Вернадського

Засновник: Львівський національний університет природокористування

Періодичність видання: 4 рази на рік

ЗМІСТ

СІЛЬСЬКЕ ГОСПОДАРСТВО:

СТАН ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ

<i>Лопатинський Ю., Шпикуляк О., Шеленко Д., Кифяк В., Дюк А.</i> Організаційно-інституційні практики посилення ролі селянських господарств у продовольчому забезпеченні населення в сучасних умовах.....	3
<i>Сиротюк Г.</i> Регіональні особливості розвитку аграрного сектору в умовах економічної нестабільності.....	14

АГРОПРОДОВОЛЬЧІ РИНКИ

<i>Войничка Л., Верзун А, Wojciechowska-Solis J.</i> Ринок ріпаку: реалії сьогодення.....	21

ЗЕМЕЛЬНІ ВІДНОСИНИ І ВИКОРИСТАННЯ ЗЕМЛІ

<i>Баланюк І., Іванюк Т.</i> Функціонування ринку земель сільськогосподарського призначення в контексті децентралізації.....	30
<i>Черевко Г., Грисьо М.</i> Конкуренція і конфлікти на ринку сільськогосподарських земель та його інституціоналізація.....	38

ЕКОНОМІКА ПРИРОДОКОРИСТУВАННЯ

<i>Черевко Г.</i> Циркулярна економіка: еволюція поняття.....	51
<i>Дудич Л.</i> Еколого-економічні аспекти організації органічного землеробства в системі землеустрою.....	59

МАРКЕТИНГОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ АПК

<i>Беженар І.</i> Можливості використання інтернет маркетингу в діяльності сімейних ферм.....	66

СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНИЙ РОЗВИТОК СІЛЬСЬКИХ ТЕРИТОРІЙ

<i>Шпикуляк О., Алексєєва О., Мазур К., Ксенофонтowa К., Суховій А.</i> Концептуалізація інституційної ролі підприємництва у формуванні механізму зайнятості населення для сталого розвитку сільських територій.....	75
<i>Khirivskiy R., Skhidnytska H., Lyndiuk A.</i> Peculiarities of implementing the budgets of territorial communities on the example of Lviv region.....	85
<i>Сологуб С.</i> Теоретичні засади організації моніторингу соціально-економічного розвитку об'єднаних територіальних громад.....	94

ЧИННИКИ РОЗВИТКУ АГРАРНОЇ ЕКОНОМІКИ

<i>Ковалів В., Явна І.</i> Механізм реалізації фінансового потенціалу сільськогосподарських підприємств на основі ідеї «спіралі росту».....	101
<i>Жидовська Н., Прокопишин О., Малецька О.</i> Особливості міжнародних вантажних перевезень та їх вплив на побудову обліку та контролю експортно-імпортних операцій.....	108
<i>Слюсаренко А.</i> Система оцінки зовнішньоекономічної безпеки підприємств аграрного сектору.....	119

ІННОВАЦІЇ ТА ІННОВАЦІЙНА ДІЯЛЬНІСТЬ

<i>Шолудько О., Грицина О., Данилишин Р.</i> Ринок відеоігрової індустрії як складова світового економічного ринку.....	130

AGRARIAN ECONOMY

2022, T. 15, № 3-4

CONTENT

AGRICULTURE: STATE AND DEVELOPMENT PROSPECTS

<i>Lopatynskiy Yu., Shpykuliak O., Shelenko D., Kyfiak V., Diuk A.</i> Organizational and institutional practices of strengthening the role of peasant farms in the food supply for population in the current conditions	3
<i>Syrotyuk H.</i> Regional features of the agrarian sector development in conditions of economic uncertainty	14

AGRIFOD MARKETS

<i>Voynycha L., Verzun A., Wojciechowska-Solis J.</i> Rapeseed market: current conditions	21

LAND RELATIONS AND LAND EMPLOYMENT

<i>Balaniuk I., Ivaniuk T.</i> Performance of the agricultural land market in the context of decentralization	30
<i>Cherevko H., Hryso M.</i> Competition and conflicts at the agricultural land market and its institutionalization	38

ECONOMY OF NATURE EMPLOYMENT

<i>Cherevko H.</i> Circular economy: evolution of the concept	51
<i>Dudyk L.</i> Ecological and economic aspects of the organization of organic farming in the land management system	59

MARKETING PROVIDING OF AGRIINDUSTRIAL COMPLEX

<i>Bezhenar I.</i> Opportunities of using Internet marketing in the activities of family farms	66

SOCIAL-ECONOMIC DEVELOPMENT OF RURAL AREAS

<i>Shpykuliak O., Aliksieieva O., Mazur K., Ksenofontova K., Sukhovii A.</i> Conceptualization of the institutional role of entrepreneurship in formation of the population employment mechanism for the sustainable development of rural areas	75
<i>Khirivskiy R., Skhidnytska H., Lyndiuk A.</i> Peculiarities of implementing the budgets of territorial communities on the example of Lviv region	85
<i>Solohub S.</i> Theoretical fundamentals of the organization of monitoring for the social and economic development of united territorial communities	94

AGRARIAN ECONOMY DEVELOPMENT FACTORS

<i>Kovaliv V., Yavna I.</i> Mechanism of implementing the financial potential of agricultural enterprises based on the «growth spiral» idea	101
<i>Zhydovska N., Prokopyshyn O., Maletska O.</i> Peculiarities of international freight transportation and its impact on accounting and control of export-import operations	108
<i>Sliusarenko A.</i> System of assessment of the foreign economic security of agricultural enterprises	119

INNOVATION AND INNOVATIVE ACTIVITY

<i>Sholudko O., Hrytsyna O., Danylyshyn R.</i> Video game industry market as a component of the global economic market	130

УДК 631.115.11:330.341.2 (477)

**КОНЦЕПТУАЛІЗАЦІЯ ІНСТИТУЦІЙНОЇ РОЛІ
ПІДПРИЄМНИЦТВА
У ФОРМУВАННІ МЕХАНІЗМУ ЗАЙНЯТОСТІ НАСЕЛЕННЯ
ДЛЯ СТАЛОГО РОЗВИТКУ СІЛЬСЬКИХ ТЕРИТОРІЙ**

О. Шпикуляк, д. е. н., професор, член-кореспондент НААН
ORCID ID: 0000-0001-5257-5517

О. Алексеева, д. філос.

ORCID ID: 0000-0003-4430-624X

Національний науковий центр «Інститут аграрної економіки»

К. Мазур, к. е. н., доцентка

ORCID ID: 0000-0002-1137-3422

Вінницький національний аграрний університет

К. Ксенофонтова, старша наукова співробітниця

ORCID ID: 0000-0002-8412-9666

Національний науковий центр «Інститут аграрної економіки»

А. Суховій, аспірантка

ORCID ID: 0000-0001-6331-3336

Національний університет біоресурсів і природокористування України

© О. Шпикуляк, О. Алексеева, К. Мазур, К. Ксенофонтова, А. Суховій, 2022

<https://doi.org/10.31734/agrarecon2022.03-04.075>

Шпикуляк О., Алексеева О., Мазур К., Ксенофонтова К., Суховій А. Концептуалізація інституційної ролі підприємництва у формуванні механізму зайнятості населення для сталого розвитку сільських територій

Визначено актуальність дослідження проблеми розвитку підприємництва з теоретико-методичного обґрунтування, концептуалізації інституційної ролі цього явища у формуванні механізму зайнятості населення для сталого розвитку сільських територій.

Розглянуто й систематизовано теоретичні засади сутності і методологічних характеристик підприємництва, а також концепції визначення організаційно-функціональних характеристик господарювання як чинника зайнятості населення, механізму сприяння сталому господарюванню. Доведено виключну роль підприємництва у формуванні добробуту населення, забезпеченні координації ефективного використання ресурсів і відносин щодо створення соціально-економічних благ.

Методично обґрунтовано доцільність розгляду проблематики підприємницької діяльності у тісному зв'язку із концептом сталості розвитку соціально-економічних систем. Охарактеризовано основи виникнення й засади позиціонування підприємництва в життєдіяльності людини як інституту формування передумов для взаємодії економічних агентів у рамках організації господарського та інших процесів, зокрема акцентовано на аграрних відносинах і передумовах сталого розвитку сільських територій.

Окреслено засади організації підприємницької діяльності у формуванні механізму зайнятості населення. Доведено правильність висновку про те, що функціонал підприємництва пов'язаний із якими-то соціальними капіталами.

Визначено рівні формування ефектів від дії інституційного механізму стимулювання зайнятості в аграрному підприємстві як чинника залучення робочої сили та використання найманої праці.

Запропоновано методологічну конструкцію концепту інституційної ролі підприємництва у формуванні механізму зайнятості населення для сталого розвитку сільських територій.

Ключові слова: підприємництво, зайнятість, населення, сталий розвиток, сільська територія.

Shpykuliak O., Alieksieieva O., Mazur K., Ksenofontova K., Sukhovii A. Conceptualization of the institutional role of entrepreneurship in formation of the population employment mechanism for the sustainable development of rural areas

The article studies relevance of the problem of business development from the theoretical and methodological justification, conceptualization of the institutional role of this phenomenon in the formation of the population employment mechanism for the sustainable development of rural areas.

The theoretical foundations of the essence and methodological characteristics of business, as well as the concept of defining the organizational and functional characteristics of business as a factor in population employment, a mechanism for promoting sustainable business, are considered and systematized in the work. The exclusive role of entrepreneurship in shaping well-being of the population, ensuring the coordination of the effective use of resources and relations for the creation of social and economic benefits has been proven.

The expediency of considering the problems of business activity in close connection with the concept of sustainability of the socio-economic systems development is methodically substantiated. The basis of the emergence and principles of the business positioning in human life as an institution for formation of the conditions for the economic agents interaction within the framework of the organization of economic and other processes are characterized, in particular, emphasis is placed on agrarian relations and prerequisites for the sustainable development of rural areas.

The principles of the business activity organization in the formation of the mechanism of the population employment are outlined. It is concluded that functionality of business is connected with the qualities of social capital.

The levels of formation of the effects caused by the institutional mechanism of stimulating employment in agrarian business as a factor of labor force attraction and the use of hired labor are determined.

A methodological construction of the concept of the institutional role of business in formation of the population employment mechanism for the sustainable development of rural areas is proposed.

Key words: business, employment, population, sustainable development, rural area.

Постановка проблеми. Науково-дослідницькі оцінки та емпіричні спостереження за економічною ситуацією в сільському господарстві, на сільських територіях з початку повномасштабної агресії Росії проти України вказують на значні й кардинальні трансформації сектору агробізнесу. Перед суб'єктами господарювання постала дилема «бути чи не бути», а саме: як вижити в умовах усебічного блокування процесу соціально-економічних трансакцій та невизначеності; яким чином зберегти функціонал розвитку агробізнесу як у традиційному форматі, так і з застосуванням практик організації впровадження засад сталості. Відбувається транзит інтересів, поступова переорієнтація структури виробництва з урахуванням ризиків воєнного часу, а головне – видозміна чинників узгодження організаційно-економічної значущості підприємництва для гарантування продовольчої безпеки (місцевої, регіональної та загальнодержавної). Магістральні цілі й стратегічні завдання,

підприємництва на селі, в аграрному секторі у довоєнний період не втрачають важливості, незважаючи на деструктивно спрямовані варіації середовища господарювання. Особливо відзначаємо безумовну необхідність визнання фундаментальності інституційної ролі підприємництва та пошуку ефективних спроможностей формування механізму зайнятості населення для сталого розвитку сільських територій. Наголошуємо, що: концепт сталого розвитку сільських територій актуальний; інституційна роль, значущість підприємництва у формуванні механізму зайнятості населення посилюється; сільсько-господарські підприємства та селянські господарства набули соціальної значущості як спроможні до гарантування продовольчої та економічної безпеки сільських територій, громад. Відповідно, виникла необхідність концептуалізації проблеми через поглиблення теоретичних і методичних засад розвитку підприємницької діяльності, врахування ознак видозміни умов функціонування агра-

рного підприємництва, а також удосконалень щодо: ролі держави як регулятора підприємницького процесу; інституційного механізму стимулювання розвитку суб'єктів господарювання різних типів і розмірів; методологічної конструкції концепту інституційної ролі підприємництва у формуванні механізму зайнятості населення для сталого розвитку сільських територій.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Суспільство, господарська діяльність, економіка, держава еволюціонують. У цьому безперервному процесі розбудови набувають актуальності аспекти теорії й практики становлення-розвитку підприємництва в різних сферах діяльності людини, зокрема в аграрній. Теоретико-методологічні засади проблеми ґрунтовно розкриті в працях широкого кола дослідників, але наука й практика господарювання не стоять на місці. В умовах динамічного розвитку економічних систем, серед яких підприємство, розширення наукового дискурсу повсякчас було й залишатиметься конструктивним, вмотивованим кроком у розробленні інноваційних рішень з розв'язання проблем теорії й практики організації господарювання. Науково-дослідні напрацювання мають свою накопичувальну історію щодо творення знань і їх дифузії в певному секторі інтелектуального попиту, а також практичної затребуваності. Зважаючи на це, інституційну пам'ять, традиції, а також широку панель досліджень і публікацій, затребуваним є пошук додаткових обґрунтувань інституційної ролі підприємництва у формуванні зайнятості населення для сталого розвитку сільських територій у сучасних реаліях.

Концепції розвитку підприємництва характерні положеннями про його сутність і функції, способи пізнання, комплекси ідей, а також їх еволюційну мінливість, беручи до уваги не лише сучасне, а й історично сформоване визначення категорії (Економічна енциклопедія, 2001). В особливому контексті проглядається роль підприємництва у формуванні механізму зайнятості населення, з проекцією на сталий розвиток територій, що розкрито в працях: М. Малік (2016) (теоре-

тико-методичні аспекти визначення ролі підприємництва у розвитку сільських територій), Ю. Лупенко та ін. (2016) (інституціональні аспекти розвитку підприємництва і кооперації), Л. Романова (1997) (аналітичні оцінки становлення підприємництва в сільському господарстві), В. Сизоненко (2002) (методичний аналіз становлення досліджень у теорії підприємництва), Ю. Лопатинський (2006) (розкриття інституціональних засад трансформації аграрного сектора), Є. Хомаківський та ін. (2016) (визначення закономірностей формування системи розвитку сільських територій на засадах підприємництва). Зауважимо, що представлене дослідження є продовженням попереднього доробку авторів цієї статті саме щодо визначення особливостей розвитку підприємництва в умовах інституціональних трансформацій, означення його місця в інституційній системі ринку та сільського розвитку (див. список посилань).

В оцінках тематичних наукових розробок із теорії підприємництва підтверджено обґрунтованість, доцільність концептуалізації ролі підприємництва у становленні механізму зайнятості населення. Респектабельною є методологія визначення інституційної ролі підприємництва у функціонуванні соціально-економічних систем щодо забезпечення їх інноватизації. Зокрема, наукою доведено і практикою підтверджено, що підприємці реагують на потенційні нові ринки та шукають можливості для створення нових підприємств, продуктів і послуг для стимулювання інновацій. Методичну кваліфікацію цього твердження узгоджено із тезою А. Грейфа (2013) про те, що: «Інститути не просто впливають на поведінку і наслідки (включаючи політику) в цей час. Вони також є рушієм історії, оскільки визнають зміни і впливають на особливості нових інститутів» (Грейф, 2013, с. 428). Системно ж узагальнила аспекти становлення-розвитку підприємництва як інституту вітчизняна дослідниця Л. Романова (1997), яка дотримується класичної концепції пізнання означеного питання. Також вважається, що «інтерес до економічних аспектів поведінки фірми на різних типах ринків виник з початком промислової

революції, коли почастишали випадки прояву ринкової влади і невизначеності її наслідків». Було реалізовано започаткування інституціональної теорії фірми, яка з часом набула фундаментального утвердження завдяки працям Т. Веблена (2007), Р. Коуза (2007), О. Вільямсона (2001), Д. Норта (2000), Е. Остром (2019) та інших інституціоналістів.

Аналіз опублікованих досліджень і праць, інших джерел оприлюднених напрацювань, а також наша авторська оцінка, здійснена на основі синтезу знань і практичного спостереження, дають підстави для ствердження про те, що підприємництво як інститут організації господарювання, зайнятості населення, небезпідставно вважається найбільш функціонально спроможним чинником у досягненні критеріїв сталого розвитку. Проте наявна специфіка господарського позиціонування галузі сільського господарства в Україні означає необхідність дослідницької оцінки інституційної ролі підприємництва у формуванні механізму зайнятості населення, враховуючи засади сталого господарювання з проєкцією на реалії воєнного часу. Саме цей аспект проблеми архіактуальний, потребує розроблення кардинально новітньої методології пізнання для поглиблення наявних концепцій. Вважаємо його одним із магістральних напрямів теоретико-методологічного дискурсу та предметною областю емпіричних оцінок для означення перспективи в подальших дослідженнях.

Постановка завдання. Наше завдання – здійснити концептуальне визначення інституційної ролі підприємництва у формуванні механізму зайнятості населення для реалізації засад сталого розвитку сільських територій.

Методика дослідження та матеріали. Методологічний концепт утілює взаємозв'язок і взаємодію наукових підходів до визначення інституційної ролі підприємництва у формуванні механізму зайнятості населення для сталого розвитку сільських територій, зокрема: системно-цілісний підхід було використано під час визначення ролі підприємництва у формуванні механізму

зайнятості; абстрактно-логічний метод – в обґрунтуванні теоретичних положень підприємництва та підприємницької діяльності; графічний метод використано для відображення методологічної конструкції концепту інституційної ролі підприємництва у формуванні механізму зайнятості населення.

Виклад основного матеріалу. Феномен підприємництва виник за наслідками еволюції економіки як інститут реалізації можливостей отримання прибутку, завдяки інноваціям, ефективним управлінським рішенням. Підприємництво впливає на різні аспекти життя людей, апріорі й на зайнятість, реалізуючи практики створення підприємств різних організаційно-правових форм і розмірів. Ідея про науково-методичну кваліфікацію сутності підприємництва як інституту цілком конструктивна, відповідно, як соціально-економічного явища, системи, механізму організації зайнятості населення, моделі взаємодії широкого кола стейкхолдерів. Позиції щодо визначення поняття «підприємництво» у науковців різняться. Одні вважають, що основним є організація та виконання сміливих, важких і водночас важливих проєктів, пов'язуючи цю діяльність із ризиковістю та відповідальністю. Інші ж виділяють новації, антибюрократичний стиль господарювання як фундаментальні основи підприємництва, що ґрунтуються на безперервному пошуку креативних можливостей та орієнтації на інновації.

Інституціоналізовані уявлення про ознаки підприємництва як сектору зайнятості населення були ідентифіковані і сформовані у систему знань за результатами напрацювань: Ж.-Б. Сея (2000) і Р. Кантільона (2006) (науково-методичне визначення місії підприємництва як глобального соціально-економічного явища), А. Сміта (2018) (пізнання ролі підприємницької моделі господарювання у формуванні багатства народів), М. Блауга (2001) (ретроспективний аналіз динаміки становлення економічної теорії і, зокрема, концепцій підприємництва, підприємства), Т. Веблена (2007) (методологічне проєктування інституційних статусів ділового або ж виробничого підприємства),

М. Вебера (2012) (соціоекономічна концепція взаємодії господарства і суспільства з визначення ролі підприємства як формалізованого об'єднання), П. Розанвалона (2006) (філософські концепції пізнання ринку і ролі в ньому систем господарювання), Й. Шумпетера (2011) (утвердження класичної теоретичної моделі і визначення засад практики функціонування підприємництва у механізмі ринку), Х. Бергмана (1969) (галузеві – сільськогосподарські визначення засад підприємницького господарювання, становлення й спеціалізації підприємництва), Г. Форда (2016) (визначення засад реалізації підприємницької моделі на практиці) А. Маслоу (1943) (фундаментальні основи формування мотивації до праці), О. Вільямсона (2001) (інституційна теорія фірми), А. Бусигіна (1998) (загальноекономічні аспекти підприємництва), А. Грейфа (2013) (характеризування волюції підприємницької діяльності зі становленням механізму ринкового обміну товарами, включаючи робочу силу), Р. Коуза (2007) (теорія трансакційних витрат в організації обміну), Д. Норта (2000) (оцінка значущості інституційних змін в економіці), Е. Остром (2019) (еволюція інститутів колективного господарювання) та інших науковців.

Практики господарювання, у яких задіяна людина, пройшли тривалий період ево-

люції й трансформування. Переходячи від найпростіших, первіснообщинних форм організації праці і виробництва, людина дійшла до утворення й поширення в інституційній системі найбільш прогресуючої форми господарювання – підприємництва (як явища, діяльності, інституту) та підприємства (як організації, структури, суб'єкта ринку). Підприємництво пов'язується із динамізмом, ініціативністю (М. Малік та О. Шпикуляк (2006)) і сміливістю перетворень нових цікавих ідей (Зінов'єв, Віхорт, 2009), інноваційними практиками господарювання (В. Сизоненко, 2002), що реалізуються через самоорганізацію та саморозвиток підприємства у процесі взаємодії із зовнішнім і внутрішнім середовищем його функціонування. Воно (підприємництво) є: координуючим інститутом формування механізму задіяння людського потенціалу, робочої сили і найманої праці через залучені господарські процеси; домінуючим фактором економічного зростання і ключовим способом боротьби з бідністю. Функціонально ж підприємницька діяльність складається із виробничої, торговельної, комерційної, закупівельної, інвестиційної, посередницької, консультативної, фінансової діяльності та надання послуг. Як зауважує С. Мочерний (1993), фундаментальні засади підприємництва є базові, організаційні та творчі (рис. 1).

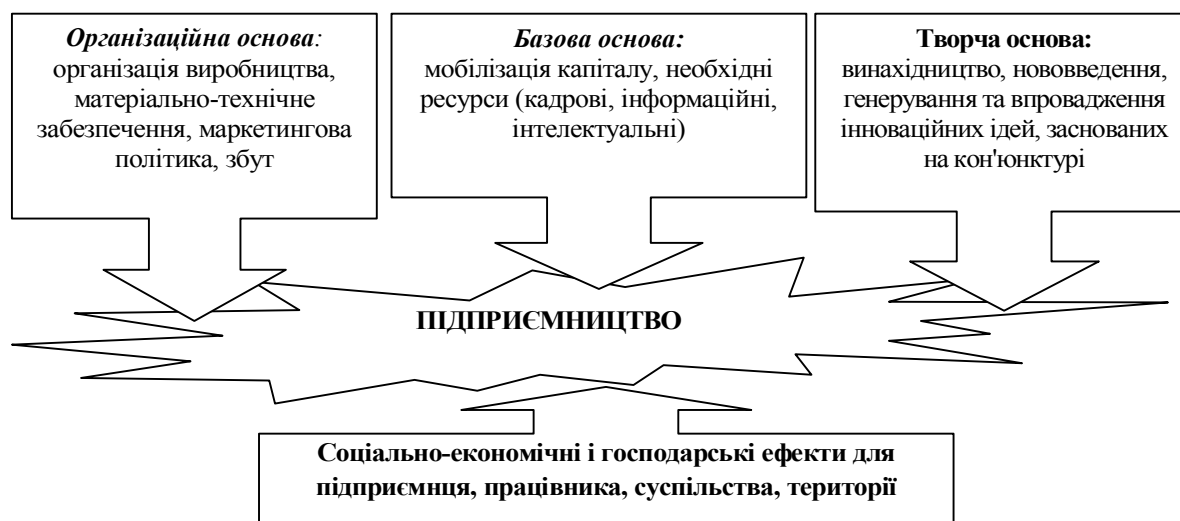

Рис. 1. Засади організації підприємництва у формуванні механізму зайнятості населення*
*Сформовано і доповнено на основі (Мочерний, 1993).

Справедливим і обґрунтованим вважаємо висновок вітчизняних науковців під егідою Ю. Лупенка (Розвиток підприємництва і кооперації: інституціональний аспект, 2016) про те, що віднесення того чи іншого виду діяльності до підприємницької ґрунтується на статусних і функціональних характеристиках суб'єктів ринку, які відповідають критеріям розуміння поняття «підприємець», згідно з якими ідентифікується визначення економічної, інституційної й соціальної природи підприємництва, а саме: віднесення того чи іншого виду діяльності до підприємницької базується на статусних і функціональних характеристиках підприємця як соціально-економічного суб'єкта. Відповідно до такого кваліфікаційного тлумачення підприємець – це особа, яка діє на свій страх і ризик з метою отримання прибутку, залучаючи інновації та винаходячи нові методи господарювання. У такому контексті статуси підприємця й засади розуміння підприємництва започатковані Й. Шумпетером (2011). Це визначення вважається класичним. У нашій інтерпретації функції підприємця і підприємництва здійснюються на засадах інноваційності – через упровадження особливих характеристик, спроможностей, знань, умінь, що забезпечує конкурентоспроможність на шляху до реалізації програм ефективної підприємницької та трудової зайнятості для отримання прибутку. Розділяємо думки науковців про те, що головним стимулом підприємницької діяльності є прибуток, під яким розуміємо не лише фактор успіху, а й матеріальну складову зростання капіталу.

Щодо зайнятості підприємництво виступає інститутом сприяння розширенню можливостей, ефектів прикладання праці працівника і (або) підприємця, а також чинником реалізації потенціалу робочої сили. Отож, усталене концептуальне бачення сутності підприємництва означає функцію щодо забезпечення зайнятості населення.

Функціонал підприємництва, практика реалізації ним господарських, соціально-економічних, а також саморегулювальних функцій відповідає низці критеріїв, які розподіляються на загальні і такі, що мають галузеву специфіку застосування. Відповідно, виділя-

ється аграрне підприємництво, адже, згідно зі специфікою організації господарювання, цей сектор особливий в організації зайнятості населення (Формування системи розвитку сільських територій на засадах підприємництва, саморегулювання та державного управління, 2016). Утім, за загальними критеріями щодо ролі, функцій і значення для економіки, держави й соціуму, це визнана продуктивна сила, рушій науково-технічного прогресу, а також соціально-економічний феномен. Правильно вважається, що «як економічний інститут підприємництво функціонує через поєднання підприємницької діяльності та капіталу з метою одержання корисного ефекту, приросту вартості» (Шпикуляк, 2010, с. 108).

Розглядаючи підприємництво, слід також зазначити про безпосередній його зв'язок з інститутом соціального капіталу як детермінантою розвитку організаційних форм підприємницької діяльності. Також на підприємницьку діяльність у сільській місцевості впливають: нормативно-правова база (макрорівень): визначає і встановлює «правила гри» для функціонування підприємництва взагалі; політична ситуація (макрорівень): підприємницьке середовище у сільській місцевості характерне нестійкістю; соціальні настрої в суспільстві (макрорівень) посилюються недоліками у проведенні реформ і відсутністю соціальної відповідальності; науково-технічний рівень (макрорівень): мале підприємництво у сільській місцевості характерне зношеністю основних фондів, застарілими методами управління і відсутністю професійного менеджменту; стан розвитку ринкової інфраструктури, яка є індикатором підприємницької діяльності у сільській місцевості; суб'єкти підприємницької діяльності (макрорівень), які визначають і створюють умови функціонування середовища, визначають стратегію його розвитку, кадрову й фінансову політику (Малік, 2016, с. 102).

В умовах організаційно-економічних трансформацій аграрного сектору, усталеності ефекту транзитивності соціально-економічних взаємодій у господарському механізмі розвиток аграрного підприємництва потребує створення сприятливих умов для

підприємницької активності. Основними індикаторами розвитку аграрної підприємницької діяльності на селі мають стати збільшення на 30 % кількості суб'єктів підприємництва та у 1,5 разів зайнятих в аграрному виробництві (Малік, Шпикуляк, 2017, с. 15–16), аналогічно перспективною формою організації господарювання на сільських територіях вважається кооперація (Шеленко, Баланюк та ін., 2022). Варто зауважити, що ефективно, соціально спрямоване, націлене на забезпечення сталого розвитку території провадження підприємницької діяльності неможливе без державного регулювання (Чандрян, 2020).

У контексті проблематики зайнятості населення еволюційно сформованими видаються стимули до праці, адже підприємництво в інституційному механізмі зайнятості виконує структурно-стимулятивну, організуючу роль. Загальний стимул до зайнятості, практично до праці, відповідає об'єктивно пріоритетній необхідності задоволення людиною широкого кола потреб, які в науковому світі кваліфіковані за підходом А. Маслоу (1943) (піраміда Маслоу). Зайнятість в аграрному підприємстві дає змогу реалізувати базові або ж фундаментальні потреби. Створюючи ресурс для задоволення продовольчої

потреби, потреби в їжі для конкретної людини, сектор аграрного підприємництва вибудовує спроможності досягти інституційного консенсусу у: формуванні гарантій національної продовольчої безпеки; отриманні доходів для підтримки розвитку сільських територій. Тобто в кінцевому вимірі ефектів від розвитку аграрного підприємництва щодо зайнятості у цій сфері на макрорівні виділяємо глобальні стимули – продовольчої безпеки і підтримки розвитку сільських територій.

Організаційні, інституційні стимули зайнятості в аграрному підприємстві – утвердження його як інституційного механізму, який дозволяє індивідам реалізувати спроможності отримання прибутку. У цьому конкретному випадку аграрне підприємництво розглядаємо як сферу діяльності (зайнятості) підприємця і як сферу прикладання найманої праці (зайнятості). Водночас аграрне підприємництво позиціонуємо як інституційний сектор економіки, у якому поєднуються мотиви до підприємницької діяльності і мотиви до праці. Результатом дії інституційного механізму стимулювання зайнятості в аграрному підприємстві вважаємо ефекти для: 1) працівника; 2) підприємця; 3) підприємства; 4) території – громади; 5) держави – суспільства (рис. 2).

*Рис. 2. Рівні формування ефектів від дії інституційного механізму стимулювання зайнятості в аграрному підприємстві**

**Сформовано на основі теоретико-методичних оцінок і узагальнень*

У розвитку підприємництва для забезпечення продуктивності, ефективності та організованості господарювання відбувається залучення робочої сили й використання найманої праці. В цій підсистемі здійснюється процес інституціоналізації людського потенціалу, а отже, підприємництво виступає координуючим інститутом формування інституційного механізму зайнятості.

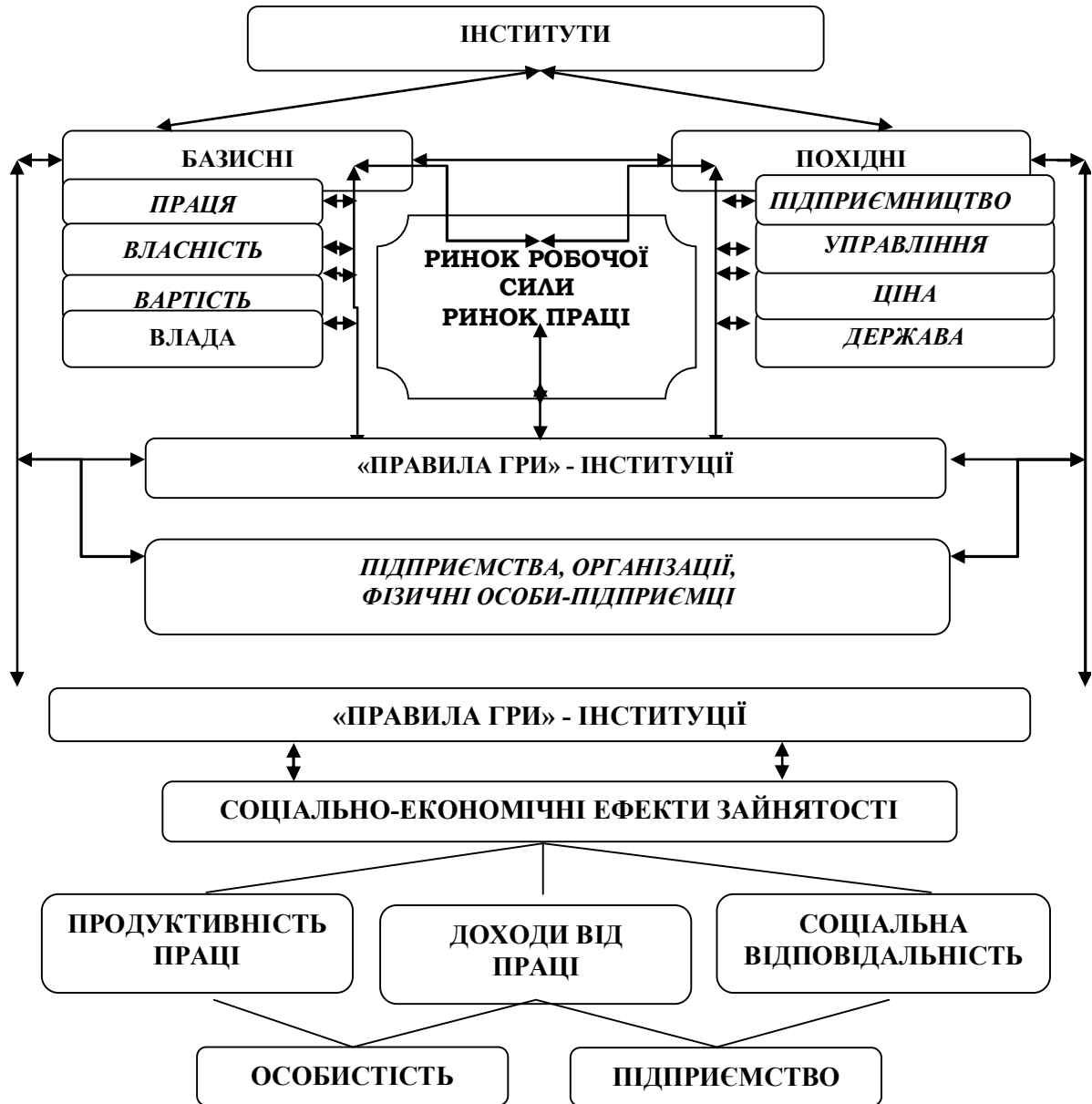
Реалізація будь-якого сценарію досягнення науково-технічного прогресу в певній галузі, зокрема в аграрному секторі економіки, забезпечення високого рівня добробуту населення

країни залежать від розвитку саме підприємництва, що скоординує інституції зайнятості. Так формується методологічна конструкція концепту інституційної ролі підприємництва у формуванні механізму зайнятості населення для сталого розвитку сільських територій (рис. 3).

Ефективним механізмом посилення сталості може виявитися диверсифікація виробництва задля розширення спроможностей охоплення ринку. Диверсифікація господарської діяльності у реалізації засад сталого розвитку означатиме посилення соціальної спрямованості й соціальної відповідальності

бізнесу щодо господарювання на сільських територіях (Суховій, 2022, с. 22). Ці заходи є перспективними з галузевої точки зору для створення додаткових робочих місць, особливо підприємствами, які займаються виро-

шуванням трудомістких культур. Приміром, виділимо галузі садівництва, виноградарства, овочівництва, тобто плодоовочевого сектору, які в сучасних умовах є одними зі спроможних до створення нових робочих місць.

*Рис. 3. Методологічна конструкція концепту інституційної ролі підприємництва у формуванні механізму зайнятості населення для сталого розвитку сільських територій**

**Запропоновано за результатами теоретико-методичних узагальнень та удосконалень*

Висновки. Інституційні зрушення й реструктуризації господарського механізму в аграрному секторі економіки вплинули на ролі підприємництва, яке визначає ефекти зайнятості, моделює спроможності з упрова-

дження засад сталого розвитку територій, вибудовує ланцюги продовольчого забезпечення населення. Цей процес зумовлений трансформаціями господарського механізму на шляху до інновацізації, здобуття конкуре-

нтних можливостей отримання прибутку. Варто виокремити особливості підприємницької діяльності в аграрному секторі економіки, що впливають на зайнятість і сталість, а саме: сезонність виробництва, вплив природних факторів, відтворення та використання робочої сили, особливості структури виробництва, попиту на сільськогосподарську продукцію та пропозицію продуктів харчування тощо. Ці особливості кардинально впливають на способи організації виробництва і праці, визначають підприємницький ефект – засади його формування й перерозподілу у виробничо-господарській та соціально-економічній системі, що зокрема, впливає на зайнятість населення, утворення відповідного механізму зайнятості населення для сталого розвитку сільських територій. Проте в новітній історії всеохопною проблематикою є чинник військової агресії, яку здійснила Російська Федерація проти України, що кардинально дезорганізовує відносини в царині використання тру-

дового ресурсу сільськогосподарськими підприємствами. Отож, у концептуальних оцінках статусу аграрного підприємництва у формуванні механізму зайнятості населення для сталого розвитку сільських територій виділяємо координацію досягнення цілей щодо: створення робочих місць і забезпечення зайнятості населення; організації виробництва сільськогосподарської продукції-сировини та продовольства; сприяння гарантуванню продовольчої безпеки. Проте суспільство, економіка й сільський сектор України постали перед дилемою нових викликів, що зумовлені чинником війни, а також необхідністю розроблення концепцій механізмів повоєнного відновлення. Останнє є всеохопним контекстом сукупності проблем, які потребують створення новітньої методологічної бази організації функціонування підприємництва в узгодженні із засадами сталого розвитку сільських територій, що вважаємо перспективним завданням для подальших наукових розвідок.

СПИСОК ПОСИЛАНЬ

- Бергман, Х., 1969. *Разделение труда и специализация в сельском хозяйстве* / пер. с нем. Ю. И. Тимофеева и О. Г. Тропова. Москва.
- Блауг, М., 2001. *Економічна теорія в ретроспективі* / пер. з англ. І. Дзюб. Київ: Вид-во Соломії Павличко «Основи».
- Бусыгин, А. В., 1998. *Предпринимательство. Основной курс: учебник для вузов*. Москва: ИНФРА-М.
- Вебер, М., 2012. *Господарство і суспільство: нариси з соціології розуміння* / пер. з нім. М. Кушнір. Київ: Вид. дім «Всесвіт».
- Веблен, Т., 2007. *Теорія делового підприємства* / пер. с англ. Москва: Дело.
- Вільямсон, О. Е., 2001. *Економічні інституції капіталізму: Фірми, маркетинг, укладання контрактів*. Київ: Артєк.
- Грейф, А., 2013. *Институты и путь к современной экономике. Уроки средневековой торговли* / пер. с англ. И. Кушнаревој; вступит. ст. М. Юдкевич; Нац. исслед. ун-т «Высшая школа экономики». Москва: Изд. дом Высшей школы экономики.
- Економічна енциклопедія: у 3 т.*, 2001 / відп. ред. С. В. Мочерний. Київ: Академія. Т. 2.
- Зінов'єв, Ф. В. та Віхорт, Ю. В., 2009. Інституціональні основи регулювання ринку інтелектуальної праці в Україні. *Держава та регіони*, 3, с. 63–67.
- Кантільон, Р., 2006. *К вопросу о сущности предпринимателей*. Санкт-Петербург: Литера плюс.
- Катигрובה, О. В. *Сутнісна характеристика понять «інститут» та «інституція» в теорії інновацій* [online] Доступно: <https://www.sworld.com.ua/index.php/economy-311/economic-theory-and-history-311/7510-description-of-understanding-sutnsna-qnstitutq-ta-qnstitutsyaq-in-teor-pnovatsy> [Accessed 05 October 2020].
- Коуз, Р., 2007. *Фирма, рынок и право* / пер. с англ. Москва: Новое издательство.
- Лопатинський, Ю. М., 2006. *Трансформація аграрного сектора: інституціональні засади*: монографія. Чернівці: Рута.

- Малік, М. Й., 2016. Підприємництво і розвиток сільських територій. *Економіка АПК*, 6, с. 97–103.
- Малік, М. Й. та Шпикуляк, О. Г., 2017. Розвиток аграрного підприємництва в умовах інституціональних трансформацій. *Економіка АПК*, 2, с. 5–16.
- Малік, М. Й. та Шпикуляк, О. Г., 2006. Розвиток підприємництва в аграрному секторі економіки. *Економіка АПК*, 4, с. 3–10.
- Мочерний, С. В., 1993. *Основи економічної теорії: підручник*. Тернопіль: АТ «ТАРНЕКС».
- Наїр Чандран, 2020. *Держава сталого розвитку. Майбутнє урядування, економіки та суспільства* / пер. з англ. Ірина Гнатковська. Київ: Наш формат.
- Норт, Д., 2000. *Інституції, інституційна зміна та функціонування економіки*. Київ: Основи.
- Остром, Елинон, 2019. *Управляя общим: эволюция институтов коллективной деятельности*. Челябинск: ИРИСЭН, Социум.
- Розанвалон, Пьер, 2006. *Утопічний капіталізм. Історія ідеї ринку* / пер. з фр. Є. Марічева. Київ: Вид. дім. «Києво-Могилянська академія».
- Розвиток підприємництва і кооперації: інституціональний аспект*: монографія, 2016 / Лупенко Ю. О. та ін. Київ: ННЦ «ІАЕ».
- Романова, Л. В., 1997. *Становлення підприємництва в сільському господарстві*. Київ: ІАЕ.
- Сизоненко, В., 2002. Теорія підприємництва: здобутки і проблеми дослідження. *Економіка України*, 9, с. 45–51.
- Сміт, Адам, 2018. *Дослідження про природу і причини багатства народів* / пер. з англ. О. Васильєв, М. Межевікіна, А. Малівський. Київ: Наш формат.
- Сэй, Жан-Батист, 2000. *Трактат по политической экономии. Бастия Фредерик. Экономические софизмы. Экономические гармонии* / [сост.: М. Бункина, А. Семенов]. Москва: Дело.
- Суховій, А. І. 2022. Соціально-економічні ролі плодоовочевого підкомплексу у реалізації пріоритетів сталого розвитку сільських територій. *Стратегії інноваційного розвитку економіки країни: підприємство, регіон, держава: матеріали Всеукр. наук.-практ. конф.*, м. Київ, 19 лютого 2022 р. Київ: Таврійський нац. ун.-т імені В.І. Вернадського.
- Форд, Генрі, 2016. *Моє життя та робота* / пер. з англ. Уляни Джаман. Київ.
- Формування системи розвитку сільських територій на засадах підприємництва, саморегулювання та державного управління, 2016 / Є. І. Ходаківський, Т. М. Ратошнюк, Л. Л. Капігула та ін. *Подільський вісник: сільське господарство, техніка, економіка. Економічні науки*, 25, с. 158–170.
- Shelenko, D., Balaniuk, I., Shpykuliak, O., Sas, L., Humeniuk, M. and Matkovskiy, P. 2022. Simulation of change in performance indicators (net profit, land area, number of employees) of agricultural cooperatives of Ukraine. *Scientific Papers Series Management, Economic Engineering in Agriculture and Rural Development*, 22 (1), 569–578 [online] Available at: http://managementjournal.usamv.ro/pdf/vol.22_1/volume_22_1_2022.pdf [Accessed 01 August 2022].
- Шпикуляк, О. Г., 2010. *Інституції у розвитку та регулюванні аграрного ринку*: монографія. Київ: ННЦ ІАЕ.
- Шумпетер, Й., 2011. *Теорія економічного розвитку: Дослідження прибутків, капіталу, кредиту, відсотка та економічного циклу* / пер. з англ. В. Старка. Київ: ВД «Києво-Могилянська академія».
- Maslow Abraham, 1943. A Theory of Human Motivation [online] *Psychological Review*, 50 (4), p. 370–396. Available at.: <http://psychclassics.yorku.ca/Maslow/motivation.htm>. [Accessed 20 червня 2018].

Стаття надійшла 26.09.2022

